

УДК: 657.1: 338.45

Парасій-Вергуненко І.М., д.е.н., професор
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ДИНАМІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

© Парасій-Вергуненко І.М.

В статті обґрунтовано доцільність використання динамічного підходу до формування обліково-аналітичної інформації. Паралельно зі статичними балансами, що використовуються зовнішніми користувачами інформації про фінансово-майновий стан підприємства, для цілей внутрішнього стратегічного аналізу та управління пропонується складання динамічних балансів, як інформаційної основи розробки та оцінки фінансового стану компанії. З використанням динамічного підходу запропоновано методику аналізу в системі координат ефективності фінансових стратегій підприємства.

Ключові слова: стратегічний аналіз, стратегічний облік, динамічний підхід, прийоми візуалізації, динамічний баланс, фінансова стратегія, ефективність.

The article substantiates practicability of the dynamic approach to generation of accounting and analytical information. Together with the static balance sheets providing external users with information on financial and material state of an enterprise, it is also proposed to employ dynamic balance sheets as an informational basis for elaboration and evaluation of a company's financial strategies for purposes of internal strategic analysis and management. At the same time an evaluation method is suggested using the dynamic approach within the frame of reference of an enterprise's financial strategies efficiency.

Key words: strategic analysis, strategic accounting, dynamic approach, visualization methods, dynamic balance sheet, financial strategy, efficiency.

В статье обоснована целесообразность использования динамического подхода к формированию учетно-аналитической информации. Наряду со статичными балансами, которые используются внешними пользователями информации о финансово-имущественном состоянии предприятия, для целей внутреннего стратегического анализа и управления предлагается составление динамических балансов, как информационной основы разработки и оценки финансового состояния компании. С использованием динамического подхода предложена методика анализа в системе координат эффективности финансовых стратегий предприятия.

Ключевые слова: стратегический анализ, стратегический учет, динамический подход, приемы визуализации, динамический баланс, финансовая стратегия, эффективность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних економічних умовах інформація справедливо вважається важливим ресурсом розвитку бізнесу, пов'язує елементи управління у єдину динамічну систему. Успішна робота будь-якого суб'єкта господарювання ґрунтується на великому обсязі інформації про стан та розвиток зовнішнього та внутрішнього середовища.

Як відомо, основним інформаційним джерелом про фінансовий стан підприємства, стан його активів та зобов'язань, ліквідність та платоспроможність є дані фінансової звітності, які узагальнюються в процесі аналітичних процедур. Проте якість вихідної аналітичної оцінки, в першу чергу, залежить від якості облікової інформації та обраного механізму її обробки. Це означає, що навіть при використанні найсучасніших методів аналітичного дослідження неповна, недостовірна та викривлена звітна інформація зводить нанівець результат подібної оцінки. І навпаки, якісна та повна інформація, що формується системою бухгалтерського обліку, зазвичай, на може бути повною мірою використана внаслідок недосконалих технологій аналітичних оцінок, результатом чого може бути втрата, згорання або розпорошення вихідної інформації. Тому використання інтегрованого підходу до формування обліково-аналітичної системи, що базується на новітніх технологіях аналізу та підготовки управлінської інформації на базі бухгалтерських даних, є нагальною задачею та важливою умовою ефективного управління (менеджменту) підприємством.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемам змісту, форми та методики складання балансу присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як Н.О. Бреславцева, Ф.Ф. Бутинець, І.Ф. Шер, І.П. Руссіян, Р.Я. Вейцман, О. П. Рудановський, М.С. Лунський, О.А. Дубінін, М.В. Кужельний, А.М.Кузьмінський, В.Ф.Палій, М.Я. В.В. Сопко, В.П. Солдатов, Л.В. Чижевська, В.І. Ткач, Соколов, Н.О. Сергєєва.

Питання удосконалення методики аналізу на основі фінансової звітності досліджувались такими вченими-аналітиками: С.Б.Барнгольц, Л.Бернстайн, І.П.Житня, М.Ковальчук, І.Д.Лазаришина, Л.А. Лахтіонова, Є.В.Мних, К.І.Редченко, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін. В.І.Стражев, Ю.С. Цал-Цалко, М.Г.Чумаченко, А.Д. Шеремет.

Втім, зазвичай напрями удосконалення фінансової звітності, зокрема балансу, та методика його аналізу розглядаються та досліджуються вченими-бухгалтерами і аналітиками окремо, внаслідок чого складання балансу перетворюється на технічну роботу, а аналіз статичних коефіцієнтів не дає повної і достовірної інформації про фінансовий стан підприємства, його ліквідність та платоспроможність, ефективність фінансових стратегій. Коефіцієнтний аналіз без врахування динамічного принципу досліджень виконує лише оціночну функцію економічного аналізу. Вимоги сьогодення вимагають від обліково-аналітичної системи підприємства виконання пошуково-прогностичної функції, яка не може бути реалізована повною мірою лише на основі статичної інформації. Тому дана проблема потребує негайного вирішення на основі сучасних технологій формування обліково-аналітичної інформації.

Цілі статті. Мета та цілі даної статті полягають у комплексному вивченні інформаційних можливостей фінансової звітності, розробці нових підходів до формування звітності для цілей стратегічного управління, що засновані на динамічному підході, та опрацюванні новітніх технологій аналітичного дослідження ефективності фінансових стратегій підприємства на основі ретроспективної і прогнозної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині намагання надати обліковій інформації статусу «абсолютно точної та об'єктивної», а також апологетика облікових даних як єдиного джерела фактичної інформації про вартісні вимірники придбаних та використаних ресурсів, стан боргових зобов'язань, витрат, доходів, фінансових результатів, капіталу в умовах перехідної економіки є доволі сумнівними. Відобразити та узгодити інтереси різних груп користувачів облікових даних, що формуються безпосередньо суб'єктами господарювання, практично неможливо. Тому одним з можливих шляхів посилення повноти та об'єктивності облікової інформації може стати організована перебудова підготовки облікової інформації. Концентрація зусиль бухгалтерій суб'єктів господарювання має бути зосереджена (сконцентрована) на формуванні даних, які необхідні для цілей поточного та стратегічного управління. Заслуговує на увагу пропозиція професора Д.Панкова

передати функції отримання звітних даних для зовнішніх користувачів (фінансова звітність) незалежним бухгалтерських агенціям, які б несли відповідальність за достовірність балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів та інших показниках, дані яких необхідні акціонерам, кредиторам, державним органам, контрагентам [1, с.95]. Сучасні інформаційні технології дають змогу достатньо швидко забезпечити швидку передачу великих масивів даних, що суттєво спростило би практичну реалізацію такої концепції організації бухгалтерського обліку.

Важливою рисою систему обліку має стати її постійний розвиток та відповідність потребам системи управління. Динамічний підхід до управління ресурсами підприємства передбачає контроль за активами та пасивами підприємства узгодженими за термінами. В економічній літературі бухгалтерський баланс як основне джерело інформації про стан майна, капіталу, зобов'язань, постійно підлягає критиці, оскільки не дає повної інформації про стан активів та пасивів, а лише констатує факт їх наявності. Для посилення інформативності бухгалтерського балансу промислових підприємств пропонуємо запозичити досвід банківської практики, де складається ф.631 «Звіт про структуру активів та пасивів банку за термінами погашення». Дана звітна форма побудована на динамічному підході і передбачає групування активів та пасивів за такими часовими відрізками: до запитання; від 2 до 7 днів; від 8 до 31 дня; від от 32 до 92 днів; від 93 до 183 днів; від 184 до 274 днів; від 275 до 365 (366) днів; від 366 до 548 днів; від 549 до 2 років; від 2 до 3 років; від 3 до 5 років; від 5 до 10 років; більше 10 років.

Подібний підхід суттєво змінює конфігурацію бухгалтерського балансу і дає змогу отримати повну інформацію про ліквідність підприємства, фінансову дисципліну контрагентів і самого підприємства щодо виконання своїх зобов'язань, про структуру дебіторської та кредиторської заборгованості залежно від термінів виникнення та прострочки, про ризики незбалансованості активів та пасивів у часі.

Подальше удосконалення принципів, норм та правил обліково-аналітичної системи повинно йти шляхом забезпечення управлінського персоналу інформацією не тільки ретроспективного статичного характеру, але й перспективного, динамічного, що дає змогу приймати стратегічні рішення. Подібні «метаморфози»

облікової системи, передбачають орієнтацію на стратегічне управління, потребують інтеграції інформації та взаємопроникнення різних галузей знань, що суттєво збагачує кожну з них. Завдяки залученню різних видів інформації облік формується як цілісна система з принципово новими властивостями, які не характерні для окремих її складових. В цьому і полягає його перевага, оскільки саме на стику наук відбуваються суттєві «прориви» нових знань та технологій. Крім того, за рахунок системної інтегрованої інформації можна уникнути невизначеності, яка збільшує ризик прийняття неправильних управлінських рішень. Це означає, що облік з чисто констатаційного перетворюється в інструмент перспективного передбачення та прогнозування подій на основі відповідних тенденцій економічного розвитку. В зарубіжній практиці такий облік набув назву «стратегічний облік».

Перше таке сполучення було використано Бобом Райаном, який видав книгу «Стратегический учет для руководителя» [2]. Пізніше з'явилися наукові праці, присвячені питанням стратегічного управлінського обліку [3, 4]. Основним постулатом даного підходу є те, що у сучасних умовах бізнесу стираються традиційні розбіжності між фінансовим та управлінським обліком. Старий підхід з акцентом на стандартизовані процедури поступається місцем більш гнучким системам обліку, що дають змогу аналізувати можливості контролю та впливу на виробничі процеси, які є у розпорядженні управлінського персоналу. Ключовою концепцією для всіх рівнів управління в стратегічному обліку є ідея ділової (альтернативної) «можливості» і її системного використання. При цьому головною задачею стратегічного обліку є формування інформації, що дозволяє оцінити свої внутрішні можливості та ефективно контролювати ресурси, що споживаються при використанні цих можливостей. Не менш важливими зонами контролю в управлінському обліку В.Ф.Палій вважає «контроль прийнятих припущень, контроль цілей (пріоритетних напрямів) діяльності, контроль планів, контроль поточної діяльності [5, с.62].

Враховуючи сучасні тенденції формування обліково-аналітичної системи, водночас вважаємо недоцільним ігнорувати вітчизняний підхід до понятійного апарату. Іноземні категорії та поняття, що були привнесені в українську та російську лексику за лінгвістичним змістом не точно відображають логіку економічних

явищ а процесів, ускладнюють розуміння традиційних обліково-аналітичних процедур. Для більш глибокого розуміння філософії та розробки методології формування інформаційної бази прийняття стратегічних рішень слід керуватися традиційними категоріями та поняттями, які зрозумілі відносно української ментальності. Мається на увазі, що змістовне наповнення «стратегічного обліку» більше відповідає поняттю «стратегічний аналіз». До того ж у вітчизняній науці є ґрунтовні наукові розробки як з питань стратегічного управління, так і стратегічного аналізу [10, 11], про які не слід забувати. Серед невеликої кількості наукових праць, присвячених питанням стратегічного аналізу на мікро- рівні, слід виділити декілька робіт, написаних відомими американськими та британськими вченими П.Куком, Д.Уільямсоном[6], Дж.Д.Стерманом[7], Ш.М.Остером [8], А.Дж.Олмані[9]. Ці роботи є прикладом систематизації знань про різні методи і моделі застосування стратегічного бізнес-аналізу.

Традиційно стратегічний аналіз розглядається як невід’ємна складова стратегічного менеджменту з виокремленням внутрішнього та зовнішнього аналізу. Водночас в літературі по стратегічному управлінню стратегічний аналіз розглядається з позиції тих знань, які потрібні менеджеру, проте недостатні для бухгалтера-аналітика, оскільки методологія такого аналізу не виписана і розкриваються лише напрями дослідження без належного методологічного забезпечення. Альтернативний підхід передбачає виокремлення з стратегічного управлінського обліку самостійного напрямку економічної науки – стратегічного аналізу.

Не зупиняючись на теоретичних аспектах стратегічного аналізу, слід виділити основні етапи та напрями його проведення:

- аналіз фактичного стану організації, визначення його ринкової позиції та динаміки розвитку;
- аналіз стратегічного розриву між цілями та фактичним станом підприємства;
- експертиза ресурсного потенціалу організації та визначення його достатності для досягнення стратегічних цілей;
- прогнозування майбутніх подій в макро- та мікросередовищі з урахуванням як позитивного, так і негативного їх впливу на діяльність компанії;
- обґрунтування доцільності та економічного ефективности

розроблених заходів для досягнення стратегічних цілей;

- обґрунтування оптимальних способів реалізації місії компанії;
- оптимізація існуючих бізнес-процесів на основі функціонально-вартісного аналізу, з урахування ризику та прибутковості;
- факторний аналіз відхилень фактичних даних від запланованих цільових показників та оцінка ефективності фінансових стратегій.

Виділення цих етапів стратегічного аналізу дає змогу уніфікувати основні аналітичні процедури, розробити адекватні механізми їх реалізації, визначити способи вирішення основних задач, що стоять перед стратегічним управлінням. Розвиток стратегічного аналізу як самостійного напрямку економічної науки передбачає еволюцію інструментарію аналітичних досліджень, розробки нових підходів до оцінки ефективності фінансових стратегій, знаходження таким методом та прийомів, які змогли б комплексно охопити діяльність підприємства як складної економічної системи в багатомірному просторі параметрів. Саме до таких інструментів, які дозволяють комплексно врахувати різні аспекти діяльності підприємства, відносяться прийоми візуалізації аналітичних досліджень в системі координат.

Цей підхід реалізує можливості багатовимірною подання великих масивів даних і пропонується для оцінки ефективності обраних фінансових стратегій організації на основі динамічного підходу. Економічна сутність запропонованого методу аналізу полягає у простежуванні поведінки (динаміки) основних показників ефективності та показників, що характеризують вхідні ресурси в системі координат. Ідея подібного підходу була запропонована російським вченим В. А. Альгіним [12, 13]. Застосування цього методу значно розширило інформативність аналітичних досліджень шляхом розрахунку не просто статичних результативних показників, а аналізу динамічних факторних показників, що входять до алгоритму розрахунку того чи іншого показника і дозволяють оцінити їх стратегічну поведінку. При цьому досягається ефект не просто оцінки кінцевого результату, а оцінюється ефективність обраних стратегічних дій, спрямованих на досягнення цього результату на основі поведінки окремих факторів, що формують цей результат.

Використання матричного аналізу дає змогу оцінити стратегію і

тактику суб'єктів господарювання стосовно управління доходами та витратами, прибутковістю активів та власного капіталу. Використання цього способу достатньо ефективно для оцінки антикризових (кризових) стратегій та стратегій зростання.

Запропонована концепція оцінки збалансованості розвитку економічного суб'єкта полягає в інтерпретації стратегії (в довгостроковій перспективі) або тактики (в короткостроковій перспективі) через траєкторію руху вектора з різними компонентами, наприклад, відносний приріст власного капіталу та відносний приріст чистого або операційного прибутку банку, на площині відповідних змінних. Модель допускає наявність чотирьох секторів, для яких значення пар у середині секторів (темпи приросту власного капіталу; темп приросту чистого прибутку або операційного прибутку) принципово відрізняються (рис.1).

Кожному сектору відповідає певна стратегія розвитку економічного суб'єкта. Наприклад, про збалансованість розвитку компанії та його оптимальну фінансову стратегію свідчить розташування в секторі I, якому характерний позитивний приріст власного капіталу та позитивний приріст чистого або операційного прибутку. Різниця у співвідношенні приросту власного капіталу і приросту прибутку визначається низкою специфічних особливостей кожного конкретного економічного суб'єкта, проте принциповим є спільна позитивність приростів прибутку та вартості власного капіталу. В межах сектору II характерне зменшення приросту прибутку і зростання темпу приросту власного капіталу. Цей випадок характерний для випадку планових капітальних (реальних) інвестицій. При потрапленні підприємства в даний сектор особливої уваги потребує визначення причин зменшення прибутку підприємства, як в цілому, так і окремих його видах. При цьому необхідно враховувати фазу життєвого циклу розвитку компанії. Для сектору III характерне одночасне зменшення прибутку та власного капіталу, що може бути пов'язане із скороченням масштабів діяльності, наявністю збитків, що в свою чергу призводить до послаблення платоспроможності та ліквідності і, як правило, супроводжується «зависанням» зобов'язань. Така ситуація характерна при недостатній рентабельності (прибутковості) доходів, при збільшенні адміністративних та операційних витрат. Попадання підприємства в сектор IV характеризується посиленням ефекту

фінансового левериджу, коли при уповільненні приросту власного капіталу за рахунок зростання зобов'язань (кредитів), спостерігається прискорення приросту прибутку. В окремих випадках додаткового аналізу потребує така стратегія за допомогою інших аналітичних інструментів (формули Дюпона). Тобто при зростанні прибутку спостерігається зниження фінансової незалежності підприємства та зростання фінансового ризику.

Використання статичних оцінок в системі координат дає змогу проаналізувати ефективність та збалансованість поточної стратегії банку, визначити його сильні та слабкі місця та визначити конкурентну позицію на банківському ринку. Такий аналіз здійснюється на певну дату, виконує оціночну функцію і є першим етапом стратегічного аналізу.

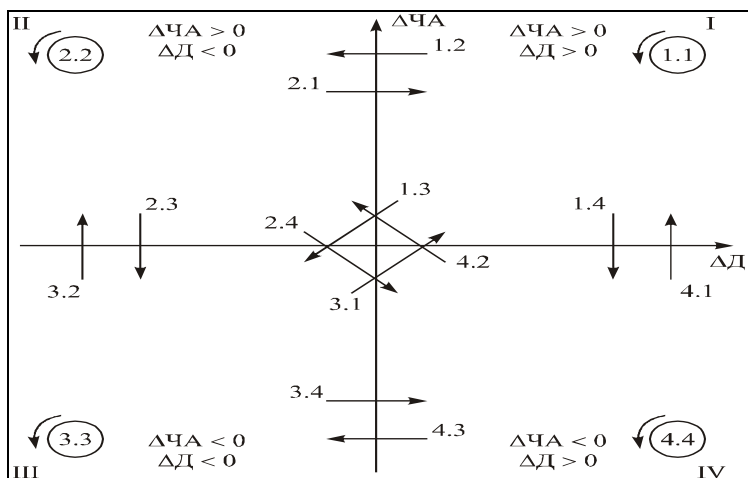

Рис. 1. Можливі траєкторії економічних стратегій

Наступним етапом стратегічного аналізу є оцінка ефективності середньострокових та довгострокових стратегій банку. Така оцінка здійснюється на основі аналізу траєкторій (поведінки) названих показників в динаміці. Якщо за результатами звітного періоду в площині змінних «Темп приросту прибутку — темп приросту власного капіталу» формується тільки одна точка, то за динамічними рядами відповідних показників за декілька років (або кварталів) за

такими точками будуватися траєкторія, яка буде характеризувати відповідні зміни в розвитку компанії, що в кінцевому випадку характеризує ефективність обраної довгострокової стратегії. Траєкторії середньострокової динаміки розвитку підприємств можна розглядати як фрагменти, або відповідні етапи довгострокових стратегій. Кожному типу стратегій буде відповідати певна траєкторія зміни вказаних показників. Наприклад, типові антикризові стратегії описуються траєкторіями $3 \rightarrow 4 \rightarrow 1$ або $4 \rightarrow 1$. Зворотній напрям руху траєкторії $1 \rightarrow 4 \rightarrow 3$; $1 \rightarrow 4$ або $4 \rightarrow 3$ свідчить про кризову неефективну стратегію компанії. Причому траєкторія $1 \rightarrow 4$, як правило, має місце при «бездумному» збільшенні зобов'язань (кредитів) без можливостей їх ефективного використання. Наприклад, траєкторія $1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4 \rightarrow 1$ характеризує рух завершення життєвого циклу компанії через додаткове залучення ресурсів для фінансування інвестиційних проектів при недостатній прибутковості поточної діяльності. Проте тимчасове погіршення фінансового стану та рентабельності пов'язана з об'єктивними причинами. Аналогічно інвестиційні стратегії, але із власних джерел (емісії акцій) характеризуються траєкторією типу $1 \rightarrow 2 \rightarrow 1$, а інвестиційні стратегії за рахунок використання комбінованих джерел фінансування (власного капіталу та зобов'язань).

Висновки. Підводячи підсумок, слід відзначити, що трансформація економічних наук є закономірним еволюційним процесом, наслідком якого стало виникнення стратегічного управлінського обліку як невід'ємної складової стратегічного аналізу. Даний процес перебуває в стадії становлення та розвитку, що пояснює його методологічну невизначеність. Застосування передових технологій стратегічного управлінського обліку та стратегічного аналізу на основі динамічного підходу до формування обліково-аналітичної інформації дає змогу повною мірою реалізовувати управлінням бізнес-стратегії, отримувати суттєві переваги в конкурентній боротьбі. Використання динамічного підходу в обліку та аналізі посилює інформативність звітних даних і розширює функціональні можливості обліково-аналітичної системи не тільки для цілей оцінки, але й для прогнозування та планування майбутньої діяльності компанії.

Список використаних джерел:

1. Панков Д. Противоречия глобализации и развития бухгалтерского учета/ Д.Панков // концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції : Тези доповідей (20-22 квітня 2005 р.). Частина 1 /Відп. ред. А.Д.Бутко. –К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2005. С.91-96.
2. Райан Б. Стратегический учет для руководителя/ Б.Райан /Пер. С англ. под ред. В.А.Микрюкова. –М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. -616с.
3. Уорд Кит. Стратегический управленческий учет/ К.Уорд / Пер. А англ.. –М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. -448с.
4. Николаева О.Е. Стратегический управленческий учет./ О.Е.Николаева, О.В.Алексеева –М.: Едиториал УРСС, 2003. -569 с.
5. Палій В.Ф. Управленческий учет: внутрифирменная отчетность/ В.Ф.Палій //Бухгалтерский учет. -2003.-№13.-С.62-64
6. Cooke P. Williamson D. Strategic Business Analysis. – Butterworth-Heinemann, 2001. – 554p.;
7. Stermann J.D. Business Dynamics: Systems thinking and Modelling for a Complex World. – Irwin Professional Publications, 2000. – 1008p.;
8. Oster S.M. Modern Competitive Analysis, 3rd ed. – Oxford University Press, 1999. – 464 p. ;
9. Almaney A.J. Strategic Analysis: An Approach to Building Distinctive Competencies, 2nd ed. – Sheffield Publishing Company, 2000. – 284 p.
10. Редченко К. І. Стратегічний аналіз у бізнесі : навч. посібник / К. І. Редченко. – 2-ге вид., доп. – Львів : Новий світ-2000, 2003. – 272 с.
11. Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз у банках: теорія, методологія, практика: монографія / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2007. – 360 с.
12. Альгин В.А. Об одном косвенном способе количественной оценки стратегии экономических субъектов / В.А.Альгин, А.А.Козлов, Д.А.Локтионов // Аудит и финансовый анализ . -2003. -№4. - С.163-171.
13. Альгин В.А. Оценка стратегии развития организации по данным отчетности: сбалансированность оборота, инвестиций источников их финансирования/ В.А.Альгин //Аудит и финансовый анализ.-2006. -№1. - С.58-68.
14. Ганусич В.О. Статика балансу та врахування її суб'єктивності при аналізі фінансової стійкості підприємства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія „Економіка”. – Випуск 16. – Ужгород, 2004. - с. 164-167.
15. Чумаченко М. Г. Управлінський облік потребує підтримки / М. Г. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 5. – С. 3-7.